
Judita LEVI

SEĆANJE NA DANE UŽASA

Judita Levi, rođ. Krishaber; rođena je 1920. u Subotici. Ima stariju sestru Liviju, udatu Fonjo, koja živi u Mađarskoj. U strašnim danima holokausta izgubila je oca Aleksandra i majku Margitu, rođenu Holender.

U Subotici se odmah posle rata udala za dra Gezu Levija i počela da radi u Antituberkuloznom dispanzeru. Radila je u Centralnom antituberkuloznom dispanzeru u Novom Sadu, zatim je prešla u Beograd i najpre radila u Centralnom odboru Crvenog krsta Jugoslavije kao referent u Socijalno-

zdravstvenom odeljenju, a potom kao socio-terapeut i rukovodilac Odeljenja za rehabilitaciju u Institutu za bolesti pluća do svog penzionisanja. Dugogodišnji je aktivist Crvenog krsta.

Subotica, jun 1944. Već dva meseca se nalazimo u getu, u delu grada koji je ispražnjen upravo za geto. Uveden je policijski čas za one koji nose žutu zvezdu, a onaj ko nije „obeležen“ ne sme da im priđe. U getu se nalaze žene, deca i stariji muškarci; ostali odrasli muškarci, ukoliko nisu u ratnom zarobljeništvu, tj. u vojsci, nalaze se na prinudnom radu. Svaka porodica ima jednu sobu. Nervoza i očajanje. Svi očekujemo najgore jer znamo da je ovo samo početak. Imam dvadeset tri godine, a studije sam morala napustiti još pre tri godine jer ne smem da učim i radim ono što mogu drugi pošto sam Jevrejka. Stanujem u za nas određenoj sobici sa roditeljima koji su za ova dva meseca ostareli deset

godina. Moja starija sestra je udata i živi sa svojom porodicom u drugom gradu. O njihovoj sudbini ne znamo ništa. Pisma više ne stižu.

Jednog sunčanog dana, rano ujutro su po nas došli žandari. Svi Jevreji iz geta treba da se sprema za pola sata, s tim da možeš poneti samo ono što ti može stati na leđa, u ruksak. Niko ništa ne pita. Vode nas na stanicu. Teretni vagoni za stoku nas čekaju, žandari tuku, jednoj starici su polomili rebra. Posle kraćeg putovanja, još istog dana stižemo u neko malo mesto. To je samo privremen sabirni logor u kojem čekamo na Jevreje iz ostalih gradova. Svi znamo da je to samo prolazno i da nas vode dalje, ali niko ne zna kuda. U stvari naslućujemo da idemo u koncentracioni logor, ali u koji, kakav, gde? Zašto mi koji smo ljudi kao i svi ostali, koji nikome zla nismo naneli?

Preko dana se nalazimo u ograđenom prostoru, čuvaju nas stražari, mađarski žandari i nekoliko esesovaca. Noću nas zatvaraju u jedan veliki stari mlin, štale i skladišta. Stalno dovode nove transporte. Već nas je nekoliko stotina.

Posle desetak dana krećemo ponovo, opet stvari na leđa, prolazimo kroz grad. Narod okreće glavu, ili nas gleda sa sažaljenjem, neki iz radoznalosti, a neki dobacuju uvredljive i pogrdne reči. Celim putem su nas tukli. Opet smo u vagonima za stoku, svak dobija paket hrane za put: hleb, margarin i marmeladu. Svi još imamo konzerve. Vagoni su zatvoreni, a u svakom uglu se gore nalazi prozorčić sa rešetkama, vidi se samo nebo. Toplo je, u stvari zagušljivo. Nas je u jednom vagonu između sto i sto dvadeset duša. Mesta ima jedino za sedenje, i to čvrsto pripijeni jedni uz druge, i tako sedimo danima. Voz ponekad stoji po nekoliko časova. Tada vojnici otvaraju vrata, mi iznosimo đubre, donosimo vodu, nadišemo se, a posle opet dalje. Napustili smo Mađarsku, prolazimo kroz Poljsku.

Poljska! Nije valjda? Nikome ništa ne govorim. Čula sam za jedan strašan logor u Poljskoj, ali ćutim. Nas nekoliko mladih, možda desetak, trudimo se da olakšamo ostalima ovaj strašan put. Bio je to „put smrti“, ali to tada nije još niko znao. Mnogi imaju otrov, ali misle da još nije vreme da ga uzmu. Možda će nas ipak odvesti u fabrike gde možemo da radimo i živimo! Ja sam mlada i zdrava, ništa mi neće biti teško. Ali šta će biti sa mojim roditeljima i ostalima koji su slabi, bolesni i stari? Obuzima me bes, bes zbog bespomoćnosti. Govorim mladima da bi trebalo nešto pokušati (uostalom, o tome sam razmišljala već mnogo ranije, ali ne znam šta ću sa roditeljima). Smeju mi se, pitaju šta bi se moglo pokušati, možda pobeći? Pa stražari su naoružani do zuba.

Posle valjda osam dana najstrašnije vožnje stižemo na jednu raskrnicu, kompozicija se zaustavlja, vagoni se otvaraju. Mislimo da je to samo mali predah. Trčim do vrata i vidim ogromno prostranstvo sa bodljikavim žicama. Žice, svuda žice. Mnogo električnih stubova, gusta mreža vodova; to je visoki napon koji je sproveden svuda preko žica! Ali u tom času, to još ne znamo. Naokolo se dižu stražarske kule osmatračnice u kojima su smeštani naoružani stražari i reflektori. Odjednom primećujem natpis na železničkoj stanici „Aušvic“! Znači, ipak.

Na sreću, malo ko je čuo za to ime. Ja znam da smo stigli, odavde više nema dalje. Teraju nas da izađemo, ali stvari ne smemo poneti, ostaju u vagonima. Svi misle da ćemo ih kasnije dobiti jer to je jedino blago, retke uspomene koje još imamo. Iza sebe čujem kako ljudi govore: „Vidite, tamo su fabrički dimnjaci. Znači, moći ćemo da radimo. Ko radi, taj nema čega da se boji“... Da, stvarno, to su bili dimnjaci. DIMNJACI KREMATORIJUMA!

Pomažu nam stari logoraši, nešto nam šapuću na raznim jezicima, ali mi ih ne razumemo. Kad ih esesovci primete dobiju strašne batine. Na samom ulazu u logor stoje trojica oficira, a oko njih vojnici. Dva majora sa strane, a u sredini, kasnije sam saznala, dr Mengele u uniformi, sa lakovanim čizmama, belim rukavicama, u ruci mu bič. Počinje selekcija: deca, starci i na izgled bolesni i slabi odlaze na „drugu stranu“, mi mladi i zdravi ostajemo na „ovoj“ strani. Otac odlazi na drugu stranu. Mama pukim slučajem ostaje sa mnom (ima 52 godine, ali se dobro drži). Plače zbog tate, a ja je tešim, makar je ona sa mnom. Tada još nisam znala ni slutila da bi za nju bilo bolje da je otišla odmah zajedno sa ocem.

Sve se to odigralo munjevitom brzinom. Teraju nas u veliku betonsku zgradu. Muškarce i žene razdvajaju, a takođe i decu ispod četrnaest godina starosti. Ostaju samo odrasle devojke i žene bez muževa i dece. Skidaju nam haljine i cipele, a sa njima odlazi i ušiveni otrov. Potpuno smo gole, šišaju nam kosu do glave. Otvaraju se jedna vrata; čujem vrisak. Ta prostorija je ogromna i za trenutak ugledah poznata lica onih koji su bili sa nama u transportu i odvojeni na ulazu; njima vade zlatne zube i skidaju naočari, uz psovke i batine. Kasnije se ispostavilo da su to oni koje vode u gasne komore. Jedna drugu više ne možemo prepoznati onako gole i ošišane, dozivamo se, plaćemo, neke se histerično smeju. Nemci nam se rugaju i tuku nas. Svaka dobija po parče sapuna i peškiri i idemo na tuširanje. Tada još nismo znale da se sapun i peškiri daju i onima „na drugoj strani“ koji idu u gasnu komoru, ali se tamo umesto vode pušta otrovni gas. Posle kupanja dobijamo poderane

haljine i stare cipele, bez probanja i bez obzira na to koji broj kome odgovara. Neko dobija suviše velike ili suviše male cipele, neko dve leve, pa rasparene cipele menjamo. Sve je praćeno batinama, ali trpimo. Cipele su najveće blago. To dele logoraši koji rade pod nadzorom esesovaca. Oni se trude da nam doture što mogu bolje, ali nema velikog izbora, a i ne smeju. Tako sam uspela da dobijem maramu za glavu. Precepila sam je i pola dala majci.

U međuvremenu je pao mrak. Polazimo, velika kolona iscrpljenih, gladnih i potpuno demoralisanih ljudi. Čini nam se da veoma dugo hodamo i najzad stižemo u unutrašnjost logora. To je BIRKENAU. Drvene barake, svuda je mrak. Ulazimo i padamo iscrpljeni na zemlju. Barake su potpuno prazne. Nas je mnogo, a mesta malo, zbijamo se u redove i tako ležemo. Ja i majka se držimo za ruke.

Prva noć u logoru! Pokušavamo da spavamo. Čuje se jecanje, ali nepoznati glasovi nas upozoravaju da će nas isterati napolje da klečimo ukoliko ne budemo mirni. Preklinjemo one koji ne mogu da se uzdrže neka učute.

U tri sata ujutro, oštar zvižduk i grubi glasovi nas bude i naređuju da se u roku od pet minuta svi postrojimo ispred baraka. Počinje prebrojavanje, stojimo satima po petoro u redu. Barake nazivaju blokovima. Svaki „blok“ ima svog nadzornika – kapo je žena i zovu je BLOKELTSTE. Njima pomažu četiri STUBENDINSTA. Sve su to logorašice koje se godinama nalaze u logoru. Većinom su to Poljkinje, ali ih ima i drugih.

Neke su ovde još od 1938, a neke čak i od ranije. To više nisu ljudi nego podivljali stvorovi. Boreći se za goli život stavile su se u službu fašista. Uglavnom su to kriminalke, a među njima ima i prostitutki. One koje nisu pristale na taj rad (nadzor i kontrolu ostalih logoraša) nisu više među živima.

Judita Levi iz mladih dana

Prebrojavanje traje dugo, obično do 7 ili 8 časova izjutra. Onda stiže tzv. doručak: svak dobije pola porcije kafe, ali to ne liči na kafu, parče margarina i parča suvog bajatog hleba koje je sledovanje za ceo dan.

I tako iz dana u dan. Nekad klečimo satima na oštrom kamenju. Staze nisu popločane nego je zemlja svuda ispred baraka posuta oštrim kamenjem. Na tome se kleči, tobož za kaznu zbog neke izmišljene krivice, a u stvari radi mučenja. Od starih logoraša saznajemo da smo svi predviđeni za gasnu komoru. To su poslednji transporti, za njih više nema mesta u fabrikama, mi čak nismo ni evidentirani, ne dobijamo ni brojeve, nas ne tetoviraju. Mnogi se ipak nadaju, ne veruju u sve to, a među njima sam i ja. Bodrim ljude i kad nas tuku i kad klečimo, pode-rani, po pljusk, ili na vrelom suncu. Stoji se ujutro dok ne stigne esesovac (žena ili muškarac) kome se raportira. Jedan manji broj zatvore-nica vode u fabrike. Ja nisam te sreće. Možda bih i mogla ali neću da ostavim majku. Ručak i večera se sastoje od supe, obično od stočne repe, ali dok stigne do nas nema više ništa osim prazne supe.

Prolaze dani. Već je jesen, hladno je, nemamo toplu odeću, mnoge više nemaju ni cipele jer su se raspale. Svake druge nedelje idemo na kupanje. Povratak sa kupanja znači povratak u život jer nikad ne znamo da li nas vode u gasnu komoru ili stvarno na kupanje. Peć krematorijuma se vidi i svakog dana osmatramo da li se dimi. Krovovi baraka prokišnjavaju, ležimo u blatu. U jednoj baraci se skupljaju oni koji više ne mogu da stanu, ili su umno poremećeni. Takvih je iz dana u dan sve više. Jedanput nedeljno stiže kamion, pa ove koji su samo živi kosturi odvoze u gasnu komoru. Jednog jutra se majka onesvestila prilikom klečanja na kamenu. Pitam da li bi mi dozvolili da duže klečim umesto nje. Dozvolili su mi – majka može u baraku, a ja moram klečati do uveče.

Straža za sebe kuva krompir. Svakog dana čistim njihovu baraku da bih se dočepala krompira. Uspela sam tri puta da uzmem nekoliko kuvanih krompira; trčim sa njima u baraku gde se nalaze bolesni i delim. Treći put kad sam to uradila ušao je nemački stražar, uhvatio me na delu, pa su me istukli i ponovo ošišali do glave. Tri dana su me za kaznu ostavili bez hrane. Ostali mi daju po parče hleba od svog sledovanja. Moja majka dobija srčani napad.

Vidamo stravične prizore. Svakog dana je neko prilepljen za bodljikavu žicu, neko ko nije znao da je kroz žice sprovedena struja visokog napon, pa je pokušao da se provuče, a neki to čine namerno jer više ne mogu da izdrže.

Novembar je. Jednog poslepodneva velika užurbanost. Svi izlazimo pred barake, postrojavamo se u redove i odlazimo. Kuda? Niko ne zna. Stražari kažu da nas vode u drugi logor. Neki govore da ipak idemo na rad, drugi kažu da nas vode u gasnu komoru. Mnogima je svejedno. Ne može biti gore! Stižemo na isto mesto na kome smo bili prvog dana kada smo došli, ispred velikog kupatila, krematorijuma i skladišta. Dozvoljavaju nam da sednemo na zemlju. Hladno je ali bar sedimo. Počinje nagađanje: šta će biti sa nama? Govorim da sada odlazimo na bolje mesto i opet ponavljam da treba izdržati, doći će kraj. Nekoliko dana ranije, jedan logoraš koji je radio u kuhinji ispričao nam je o stanju na frontu i ulio nam malo nade. Osim toga, iz dana u dan je sve više aviona preletalo iznad naših glava. Nemci se strašno plaše, a za nas su to jedini ohrabrujući trenuci. Svi žele da mi veruju, pričam im da je najgore prošlo. Postavljaju detinjasta pitanja, kao da ja znam nešto više od njih. A samo govorim i samu sebe ubeđujem. Stražari trče tamo-amo, mnogi od nas znaju nemački, te hvataju delove razgovora. Kažu da ne znaju šta da rade sa nama jer im je nestalo gasa! Zahvatila nas je panika, pa smo celu noć tako presedeli na hladnom vetru. Te noći su mnogi poludeli. Stražari su besni što zbog nas moraju ostati cele noći budni, tuku nas i govore kako bi bilo najbolje da nas žive spale.

Osvanulo je jutro. Od nekoliko stotina, možda je nas pedesetak sačuvalo prividan mir (ako se to uopšte može tako nazvati). Pitaju me da li još uvek verujem u slobodu. Fanatično govorim da ćemo najkasnije do proleća biti slobodni i mislim da će to biti 11. marta, na moj rođendan. Sugerisala sam sebi taj datum. Većina misli da sam i ja izgubila zdrav razum. Zima je tek počela a nemoguće je više izdržati, čak iako nas danas ne ubiju... Pa ipak... Nisu nas vodili u krematorijum nego na kupanje, dobile smo čiste sive haljine od džak-platna, cipele, po jedno ćebe i nešto hrane za put. To ćebe je mnogima spaslo život. Zbogom Aušvic-Birkenau.

Putujemo u nepoznatom pravcu, ovog puta u putničkim vagonima. Dugo smo se sećale tog putovanja, sedele smo u kupeima na drvenim klupama, zakratko smo bile gotovo opet ljudi, mogle smo da gledamo kroz prozor i da vidimo život. Ređaju se sela i gradovi, pa ne možemo verovati da ostali svet živi normalno. Blizu svakog naselja pada mi na pamet da bi trebalo skočiti kroz prozor kad voz malo uspori pošto su vrata čuvali stražari. Ali kako da ostavim majku, šta ako pri padu slomim nogu ili ruku? Ugledasmo Baltičko more, divne predele, letovališta, vile. Odjedanput se setih da mi to idemo u Dancig (Gdanjsk), i tamo postoje logori. Nismo išli u sam Dancig, ali u neposrednoj blizini se nalazio koncentracioni logor ŠTUTHOF...

Prvo što smo ugledali bila je visoka peć krematorijuma...

Život u Štuthofu je bio sličan onom u Aušvicu, jedino što smo ovde išle svakog dana nekoliko kilometara od logora (pod kontrolom straže i dresiranih pasa) na kopanje šančeva. Kiša, sneg, hladnoća, a mi bedno odevene i uvek gladne kopamo rovove. Majku sam nekako smestila u kuhinju da čisti krompir i tako nije morala na vanjski rad. Hrana u Štuthofu bila je otprilike ista kao i u Aušvicu. Starešina logora je bio neki Maks (tako su ga bar zvali), sadist koji obavezno pre polaska na rad, za vreme deobe hrane i pre spavanja, sa velikim bičem tuče logoraše, kako koga dohvati, bez razloga, kako mu padne na pamet. Ljudi sve više oboljevaju: tifus, difterija i druge bolesti. Potom ih naravno odvođe u krematorijum. Ovde barem možemo krišom razgovarati sa muškarcima logorašima jer se njihove barake nalaze pored naših. Oni odlaze na poljske radove, razgovaraju ponekad sa seljacima i tu i tamo saznaju neke vesti. Pričaju koje su sve zemlje oslobođene, u kojim se mestima vode borbe. Mislim na Jugoslaviju; naš narod je sebi već izborio slobodu, a za nas ovde počinju možda najteži dani...

Ali treba izdržati! Treba izdržati. Treba izdržati... to govorim sebi kada stojim u jarku dopola u vodi, dok me šibaju vetar i sneg (počela je jaka poljska zima), dok nas tuče Maks i dok one koji više ne mogu da rade odvođe u krematorijum.

Januar 1945, već se čuju topovi, front se približava, treba brzo isprazniti logor. U logoru ostaje samo mali broj ljudi. Polazimo, ali kuda sad? Pa čuje se da Crvena armija nadire sa svih strana! Hoćemo li ih dočekati, ili će nas usputno sve streljati, to je jedino pitanje. Prilikom polaska, opet selekcija: pokušavam da zaklonim majku, ali je grubo izbacuju iz stroja. Kažu da je stara i slaba, ne može sa nama. Molim i preklinjem, tvrdim da je ona veoma izdržljiva, da će moći da ide zajedno sa nama. Majka je tada imala možda 36 kg i jedva je stajala na nogama. Svako preklinjanje je uzaludno, a znam šta je čeka. Molim da onda i ja ostanem sa njom. Za trenutak su oklevali, ali me je zatim jedan esesovski oficir ošamario i vratio u stroj. Sa njegovog ironičnog osmeha sam pročitala šta je mislio: „Zašto da im dozvolimo da zajedno umru.“ Opraštam se od majke. Pokušavam da se osmehnem, govorimo jedna drugoj da ćemo se uskoro opet videti, a dobro znamo da nećemo više nikada! Svi su već krenuli. Ja se okrećem, ona stoji nepomično; prilaze joj neke žene koje su takođe ostale, osuđene na smrt, drže je da ne bi pala. Ne mogu više da gledam, polazim, ali tada čujem prodoran krik svoje majke: „Čuvaj se! Moraš da živiš jer neko mora sve ovo da

pamti.“ Još jedanput sam se osvrnula, ali ne vidim više ništa osim visokog dimnjaka koji se dimi...

Ostaće moja tajna, tajna i za mene samu, kako sam mogla da preživim sve ono što se posle toga dogodilo. Ljudsko telo bez „natprirodne sile“ ne bi svakako moglo da to izdrži. A ta „natprirodna sila“ bile su jaka volja i vera u budućnost. Prava Golgota je trajala otprilike šest nedelja.

Šest nedelja hodanja po snegu i ledu, preko zamrznutih rečica i potoka, po najvećoj poljskoj zimi, u pocepanim cipelama bez čarapa, ogrnuta tankim čebetom i bez hrane. Išle smo trideset i više kilometara dnevno. Noću su nas smeštali u neke napuštene štale ili ambare. Ako smo imale sreću, svaki drugi ili treći dan uspevale smo da dobijemo po jedan krompir ili parče hleba, i to od seljaka pored kojih smo prolazile i koji bi se sažalili na nas. Nestajala je hrana i našoj pratnji, esesovcima i njihovim psima. Kada bismo naišli na neku crknutu životinju, konja ili bilo koju drugu, i ljudi i psi su se bacali na meso. Ja to nisam mogla. Iz dana u dan bilo nas je sve manje. Ljudi su padali, pa ko nije mogao dalje bio je ubijen na licu mesta. Krajem treće nedelje bili smo već prepolovljeni.

Esesovce je uhvatila panika. Shvatili su da za njih više nema izlaza, pa su neki već pobjegli, a seljake su oružjem prisiljavali da im daju civilnu odeću. Prerušavali su se, plašili se Rusa. Psi su takođe podivljali i njih je trebalo potamaniti.

Seljaci kažu da je stigao mesec mart. Vučemo se, nemamo više snage i već nas je veoma malo – oko šezdesetak logoraša žena. Ostalo je još samo sedam fanatičnih esesovaca. Sada se krećemo i noću. Topovi se čuju sasvim izbliza, ali mi znamo da nas neće predati Sovjetskoj armiji; bićemo streljani u poslednjem trenutku... Trese me groznica, potpuno sam malaksala, osećam da neću moći dalje ni par kilometara. Noć je, prolazimo kraj jedne šume. Govorim dvema devojkama koje su se uvek nalazile kraj mene da dalje ne mogu, imam temperaturu, da ništa više ne vidim, ali se neću predati. Pokušaću da se sklonim u šumu, pa ako me primete neka pucaju. One su mi rekle da će i one sa mnom.

Šuma je kraj nas. Mrak je, ali se sneg belasa i šuma zimi nije gusta. Pošto nisam mogla da trčim, neprimetno sam čučnula iza prvog žbuna. Njih dve su počele da beže u šumu. Čujem pucanj, jedan pa drugi. Okrećem glavu: jedna je pogođena, a druga se ispružila kraj nje kao da je i ona pogođena. Nisu proveravali, a mene nisu ni приметili. Tako se osim mene spasila još jedna. Nikad je više nisam videla i o njenoj

sudbini ništa ne znam. Kolona je otišla, ja puzim do druma da bi me Rusi pronašli kad naidu; ali hoće li stići na vreme, ili ću se smrznuti na snegu pošto više nisam mogla da ustanem. Topovi pucaju sasvim blizu. To je poslednje što sam čula, a onda sam se onesvestila...

Grupa žena, tek pristiglih zatvorenica, u Aušvicu posle evidencije ličnih podataka i obeležavanja logorskim brojevima tetoviranim na levoj ruci

Probudila sam se ležeći na jastucima. Osećam da se nalazim na seljačkim kolima, da mi neko trlja noge i ruke i pokušava da mi nešto sipa u usta. Otvaram oči ali ne vidim ništa. Čujem samo da mi neko nešto govori. Pokušavam da razaberem šta govori i onda shvatam da mi priča na ruskom. Naprežem se i uspevam da razaznam konture vojnika, RUSKOG VOJNIKA! ZNAČI, JA SAM SPASENA! Plačem, suze mi same teku. Vojnik govori da ne plačem, da će sad sve biti dobro. Hoću da govorim, ali nemam snage. Razumela sam da su me našli polusmrznutu rano u zoru. Odmah su videli da sam logorašica i pomislili da sam i ja ubijena jer su ostale, koje su nacisti usputno streljali, našli na putu. Kad su ustanovili da dišem stavili su me na kola. Uspela sam da upitam koji je datum i dobila odgovor: 11. mart. Znači, ipak na moj rođendan! Ponovo sam se onesvestila. Došla sam k sebi posle nekoliko dana u bolnici u Katovicama, gde me je prihvatio

poljski Crveni krst. Bila sam težak bolesnik i tri meseca sam sa pegavcem ležala u bolnici, između života i smrti.

Nisam znala kad je osvanuo Dan pobede, ni u kom se mestu nalazim, čak ni ko leži pored mene. Veoma dugo sam bila u bunilu. Neopisive patnje, strašna napetost, dugomesečni stres i gladovanje, a posebno teško oboljenje, sve je to doprinelo opštem poremećaju mog celog organizma. Apatična sam, ne mogu ničemu da se radujem... Polako se oporavljam u bolesničkoj sobi. Svakog dana neko umire od pegavca i drugih bolesti. A oni koji su oporavljeni odlaze kući.

Kući! Plašim se te reči. Zar može čovek posle svega da nađe mir? Ali ja moram da živim, rekla mi je majka na rastanku, jer neko treba sve ovo da pamti. Pa zar sada da klonem duhom kad sam sve izdržala? Još jednom, poslednji put, skupila sam snagu i ozdravila.